

עוד יש לפרש הקושיא, הלא מצינו בתמורה שאעפ"י שעבר על הלאו – מעשיו הועילו שאם המיר מומר, וא"כ מנין לך הסברה הפשוטה בכל מקום שכיון שאסרה תורה לעשות לא מהני מעשהו. ומתקן, שונה כאן שאמרה תורה שהוא ותמורתו יהיו קדושים, הרי מוכח שלא מעשיו הם שהועילו, שהרי באמת לא הומרה הקדושה מזה לזה אלא שניהם קדושים, ונשאת הסברה הראשונה שאין מעשהו מועיל כיון שאסרתו תורה (וכעין זה בשפת אמת. ע"ש).

ע"ע בקהלות יעקב ב, במה שצדד להוכיח מכאן שגם החלת הקדושה על הבהמה השניה בכלל האיסור עצמו של תמורה [ולא רק ההעברת הקדושה מהראשונה]. וע"ע מו"מ בסוגיתנו בספר אבי עזרי סנהדרין כו, ג אות ח ואילך.

## דף ו

זוהרי גזל דרחמנא אמר לא תגזול ותנן הגזול עצים ועשאן כלים צמר ועשאן בגדים משלם כשעת הגזילה. תיובתא דרבא' – שכיון שאמרה תורה והשיב את הגזלה, בדין הוא שלא יועילו מעשיו להיפטר מחיוב זה על ידי ששינה. אך לאביי יש לנו להעמיד מצות והשיב רק כאשר הגזילה בעינה אבל אם שינה מסתבר שהועיל לקנותה (עפ"י שיטה מקובצת).

יש מפרשים שאין הכוונה שלאביי שינוי קונה מסברא גרידא, אלא בעלמא שינוי קונה מ'הם' – ולא שינוייהם (פ"ו דב"ק), וכיון שסובר 'אי עביד מהני' הלכך מסתבר שהגזולן שעבר ושינה נפקע חיוב השבתו (עפ"י קצוה"ח שס; שפת אמת; חזו"א עמ' 332. וע' דבר אברהם א, יז).

אף על פי שגם אם נשתנה החפץ מאליו ללא מעשה האדם הדין הוא שקונה, ואם כן אפשר שמודה רבא בכל כגון זה דמהני [כמו שכתבו התוס' (ד סע"ב) לענין צורם אוזן בבכור] (כן הקשו האחרונים) – י"ל שהנידון כאן הוא על פעולת הגזילה, האם היא מועילה לגזולן לקנות החפץ, אלא שכל עוד החפץ בעינו אמרה תורה שחייב להשיבו, אבל משנשתנה הרי הועילו מעשיו הראשונים לקנותו עתה (עפ"י פרי יצחק ח"ב סוס"י סג. [וע"ש תירוץ נוסף]; גליונות קהלות יעקב).

תירוץ נוסף, ע' בנתיבות המשפט שסא, א.

ע"ע בקצות החשן ובנתיבות המשפט ומשובב נתיבות ס' לד; אבי עזרי ביכורים ט, יד; זכר יצחק עא ד"ה ובגוף; אחיעזר ח"ג פב, ב; חדושים ובאורים.

'המפקיר כרמו והשכים לשחר ובצרו חייב בפרט ועוללות בשכחה ובפאה ופטור מן המעשר'. התוס' כאן כתבו שמדובר שזכה בגוף השדה, אבל אם זכה רק בפירות – פטור מכולם. ודעת הר"ש (בפאה א, ו עפ"י הירושלמי בקדושין א, ה) שאפילו זכה בקמה לבדה בלא הקרקע, חייב במתנות עניים. ואם זכה אף בקרקע חייב אפילו במעשר.

'מירחו, מעשר ונותן לו' – ואף לדעת מי שאומר יש ברירה, כל זמן שלא הפריש פאה ולא בררה, היה הכל שלו ונתחייב הכל במעשר, ושוב לא יפטור (תוס' ב"ק צד.).

ואין אומרים הואיל ומחויב לעניים והרי יש להם זכות בחלק מן הפירות [כמו שכתבו התוס' (בסוכה לה.) שהכהנים והלויים נחשבים כשותפים בפירות טבל], א"כ הרי זה כהפקר שפטור ממעשר.

רביית קצוצה יוצאה בדיינים...'. נתבאר בהרחבה בב"מ סא.

**(ע"ב) 'בנשך נתן ותרבית לקח וחי לא יחיה – לחיים ניתן ולא להישבון' – יש לפרש, אם הנשך ניתן להשבון מדוע לא יחיה הלא תיקן האיסור בחזרה (עפ"י שפת אמת).**

ומשום בל תקטירו כולו ומשום בל תקטירו מקצתו...'. פשט הלשון משמע שאם הקטיר כל אבריו, עובר [ולוקה] משום שני שמות. ומכאן הקשו על אביי (להלן ז): שלא אמר כן (וצ"ע בפירוש רבנו גרשום ששינה לשון הברייתא).

ובזה מובן מדוע הוצרכו שני לימודים, על כולו ועל מקצתו, והלא בכל מקום אין הקטרה פחותה מכזית והרי עובר בכל כזית שמקטיר – אלא שלולא קרא נוסף הוה אמינא שאם מקטיר כולו אינו לוקה אלא אחת, וגילה הכתוב שכשמקטיר כולו לוקה שנים, שהקטרת מקצת לאו אחד והקטרת כולו לאו נוסף (עפ"י שפת אמת).

**'טעמא דכתב רחמנא לה' הוא דלא מייתי שעיר המשתלח, הא לא רבי קרא לה' הוה אמינא שעיר המשתלח בעל מום שפיר דמי, מכדי אין הגורל קובע אלא בדבר הראוי'.** רש"י פרש הקושיא למה לי קרא. ויש לעיין הלא צריך קרא לומר שיש אזהרה בדבר ולוקה לרבא על דעבר אמימרא דרחמנא הגם שלא חל הגורל [וכמו שהקשו לעיל על רבא שמקדיש בע"מ בדין היה שלא עשה כלום, ואעפ"כ אזהר רחמנא]. ונראה שכיון שאין הגורל קובע דבר שאינו ראוי, א"כ אין כאן מעשה הקדשה כלל, ואין סברא שיהא מוזהר על מעשה הטלת גורל שאינו כלום, וא"כ אין אפשרות מעשית לאזהרה זו וקרא ל"ל. אך צ"ע שמא בא הזהיר על הקדשתו שלפני הגורל, שכבר אז נתקדש השעיר (ע' יומא סב): וצ"ל שכיון שהגורל אינו קובע, לא מסתבר שבא הכתוב לאסור הקדשה כזו שלא תהא ראויה לגורל (וע"ע בשפת אמת; חדושים ובאורים).

## דף ז

**והא נפקא ליה מעל המזבח? אורחיה דקרא דמשתעי הכי' לומר 'על המזבח', ולא לדרשה בא (רבנו גרשום. וע' חדושים ובאורים).**

**'לשנא אחרינא... ואלא לא תקריבו דמעוך למאי אתא – מפקינן לבמת יחיד'.** יש לפרש במה תלוי חילוק הלשונות, האם צריך לימוד מיוחד לבמת יחיד – האם במת יחיד צריכה שתהא 'מזבח', או כשרה אף על הסלע וכד'; לפי לשון ראשונה צריכה 'מזבח' הלכך נכללה הבמה בכתוב ואשה לא תתנו מהם על המזבח ואין צורך לריבוי מיוחד. ולפי הלשון השניה צריך לרבות במת יחיד שאין בה דין 'מזבח'. וכבר נחלקו בזה תנאים בזבחים קח [ופסק הרמב"ם כרבי יוסי שצריך 'מזבח' ולכך נקט כאן כלשון ראשונה] (חדושי ר' מאיר שמחה).

**'שמא לא שנינו אלא בתם שנעשה בעל מום ועובר...'** יש מפרשים שהמום עובר ומתרפא, וכיון שכך חלה עליו קדושת הגוף (כדתנן בבכורות יד.) הלכך חייב משום בל תקדישו ובל תשחטו, אבל מקדיש בעל מום קבוע שמא לא עבר, שלא הזהירה תורה אלא למזבח וזה לא חל הקדשו למזבח (כן הביא בחזו"א לא, א מהשיטמ"ק. וכבר העירו שלפנינו אינו נמצא בשיטה. וע"ע חו"ב).

לדברי התוס' (בב"ק טו) שינוי שאינו חוזר לברייתו קונה לכל האמוראים, אליבא דבית הלל. הגזלן אינו לוקה אלא משלם (ע' מכות טז). ויתכן שבגזל עבדים שטרות וקרקעות לוקה. ע' מנחת חינוך לח).

י. מישכן את המלוה (שלא ברשות. תוס') – מחזיר את הכר בלילה ואת המחרישה ביום, ואפילו לרבא הועילו מעשיו לקנות את המשכון למשך היום / הלילה – שגילה הכתוב (השב תשיב).

א. התוס' והרא"ש (בב"מ ק"ג) פרשו שזה דוקא כשידע שאסור ליטול ונטל, אבל אם לא ידע שאסור – אנו מניחים שאילו ידע לא היה נוטל הלכך יש כאן זכיה בטעות וצריך להחזיר מיד כפי שהורה אביי במקום אחר.

והרמב"ם (מלוה ג, א) כתב שמחזיר מיד. ובארו אחרונים שלדעתו כלים שאסור ליטלם כגון כלי אוכל נפש – מחזיר מיד [וכרבא דאי עביד לא מהני, ועל איסור זה ד'לא יחבל רחים ורכב', לא נאמר 'השב תשיב' לרבות. והרמב"ן והרשב"א חולקים], וכלים שמותר ליטלם אלא שמישכנו באיסור כגון שבא אל ביתו – מחזירים ביום או בלילה (ע' חו"מ צו, יד ובהגר"א ועוד. וע"ע אחיעזר ח"א כב, ג; אבי עזרי הל' שוען יד, ח ד"ה והנה הרבינו יונה).

ב. הממשכן אינו לוקה, מפני שניתק לעשה או ניתן לתשלומים (ע' מכות טז). ויש אומרים שאם אבד המשכון או נשרף – לוקה (מח' רמב"ם וראב"ד מלוה ג. ועתוס' מכות שם שיתכן שאם אמר בב"ד שאינו רוצה להשיב – לוקה למ"ד). ע"ע פרטי דיני העבטת עבוס בב"מ ק"ג-קטז.

יא. לא הפריש פאה מן הקמה – יפריש מן העמרים, לא הפריש מן העומרים – יפריש מן הכרי [לרבא, משום שלא הועילו מעשיו לפטרו. ולאביי – מריבוי תעוב שבכתוב]. רבי ישמעאל אומר: אף מפריש מן העיסה [אם משום שסובר שינוי במקומו עומד, או מיתור הכתוב תעוב. ע' ב"ק צד].

יב. לדברי רבי אלעזר, רבית קצוצה יוצאה בדיונים [אבל לא אבק רבית]. ורבי יוחנן אמר אינה יוצאה. ואמרו שאין הדבר תלוי במחלוקת אביי ורבא, כי אין המחלוקת בסברא אלא בדרשות הכתובים. ואף אביי שאמר 'אי עביד מהני' סובר שבית דין מחייבים להחזיר את הרבית ללווה. וכן הלכה (ב"מ סה:). ונחלקו הראשונים האם ב"ד יורדים לנכסיו או רק כופים אותו לשלם. וישנן דעות שאין חיוב אלא כשהלווה תובעו. עוד נחלקו הראשונים, האם לדעת רבי יוחנן חייב להחזיר לצאת ידי שמים, אם לאו. ע"ע בפירוט בב"מ סא-סב).

## דפים ו – ז

ח. א. המקדיש ומקריב בעלי מומים, משום כמה שמות הוא עובר? מה הדין בשעיר המשתלח?  
 ב. המקדיש בעל מום לדמי קרבן, או לדמי נסכים, האם עובר?

א. המקדיש בעלי מומים לגבי מזבח ומקריבם, בין שנולדו במום בין שהוממו אחר שנולדו, עובר משום חמשה שמות; בל תקדישו (כל אשר בו מום לא תקריבו), בל תשחטו (עורת או שבור... לא תקריבו...), בל תזרקו (מעל המזבח; ומעוד... לא תקריבו), בל תקטירו כולו (ואשה לא תתנו), בל תקטירו מקצתו (מהם). משום רבי יוסי ברבי יהודה אמרו: אף בקבלת הדם (ומיד בן נכר לא תקריבו).

(הלכה כתנא קמא. כ"מ ברמב"ם איסור"מ א,ה).

ואף בשעיר המשתלח – עובר (לה' – לרבות. ומשמיענו באופן שכבר אין צריך הגרלה, כגון כשמת אחד לאחר הגורל ומביא אחר תחתיו, לר"ש. או כגון שהומם לאחר הגרלה וחילל על אחר בעל מום, אעפ"כ צריך שיהא תם. וע' גרסה אחרת בר"ג).

א. מלבד הלאו, עובר בהקדשת בעלי מומים ב'עשה' משום תמים יקריבנו (תורת כהנים נדבה ג,ג. ובמפרשים).

ב. הקדיש ולא חל ההקדש, כגון שאמר 'הרי זו עולה' (ע' להלן), כתב בחזון איש (לא,א) שאעפ"כ לוקה, ודלא כהמנחת חינוך (רפה) שצדד בזה (וע' רמב"ם איסור"מ א,ג שהמתכוין לומר על בע"מ 'עולה' והקדישו 'שלמים', אעפ"י שנתכוין לאיסור אך כיון שלא אמר כלום אינו לוקה. ולהחזו"א י"ל שגם לענין האיסור בעיניו 'פיו ולבו שוים').

ג. המקדיש בעל-מום-עובר, לגרסת כמה ספרים – עובר (כן מובא בפירוש רבנו גרשום ובשיטמ"ק. וכ"ה בתורת כהנים אמור. וכן דעת הרמב"ן (בסהמ"צ ל"ת צה) שגם זה בכלל הלאו. וע' מנ"ח רפה; שפת אמת; חזו"א תמורה לא,ד בכורות יח,ו; אבי עזרי ריש הל' איסור"מ). וכבר ציינו לירושלמי (בנוזר ה,א) שמבואר שאינו לוקה.

ד. משמע בגמרא, במה שאמרו שחילל שעיר שהומם על חברו, שהמחלל בעל מום על בעל מום אחר, עובר בכך משום מקדיש בעל מום (עפ"י מנחת חינוך רפה; חזו"א לא,ג).

יש מי שכתב שזה דוקא כאשר מחלל על בהמה כדי להקריבה, אבל המחלל על בהמה שתהא קדושה לדמיה, הגם שבתחילת הקדש עובר גם באופן זה – בחילול אינו עובר, שהרי לא גרע במעשהו כלום, כיון שהראשון היה עומד ליפדות ועתה השני עומד לכך (עפ"י אבי עזרי איסור"מ א,ב).

בדומה לזה יש שכתבו שאין עובר במחלל על בעל מום אלא בבע"מ עובר, אבל כשמחלל על בע"מ קבוע לא נתפסה בו אלא קדושת דמים והרי לא גרע מהקדושה הראשונה (עפ"י אור שמח תמורה ב. וכ"כ בהסבר אחר בספר בית ישי קכו,א).

ה. יש אומרים על פי הסוגיא שהממיר על בהמה בעלת מום, אינו עובר משום הקדשת בעל מום, שניתקו הכתוב ללאו ד'לא ימירנו' (ערש"ש; מנחת חינוך רפה).

ו. גם זריקות דם שאינן מעכבות כפרה אלא למצוה – חייב עליהן משום זורק דם בעל מום, כשם שהפסול שזרק חייב עליהן (עפ"י מנחת חינוך רפח).

ויש להסתפק בזריקת דם פרה אדומה בעלת מום, וכן זריקת חטאות פנימיות על הפרוכת או בין הבדים, האם חייב עליהן משום 'לא תקריבו לה' אם לאו כיון שאין זה בכלל 'על המזבח' (עפ"י מנחת חינוך שם).

ז. משמע מדברי השיטה-מקובצת, שבשילוח שעיר בעל מום עובר משום בל תקריבו, ששילוחו היינו הקרבתו (וכן מבואר מרש"י ותוס' כפי מה שפרש דבריהם בשפת אמת. וע' גם במנ"ח רפט). והרמב"ם לא הביא כלל מלקות במקדיש שעיר המשתלח בעל מום. וצ"ע (שפת אמת. ובספר חדושים ובאורים צדד שאין מלקות בהקדשת שעיר המשתלח, ופרש הסוגיא בע"א).

ח. לכאורה המקדיש פרה אדומה בעלת מום עובר כמו בשעיר המשתלח (ועראב"ד ריש הל' פרה). ובשפת אמת נסתפק האם לוקה.

ט. זר שזרק או הקטיר קרבן בע"מ, אינו עובר בלאוין אלו, שאין זריקה והקטרה אלא בכהן (עפ"י החינוך רצב רצד).

המעלה אברי ( / אמור' ) בעלי מומים לגבי מזבח; אמר רבא: עובר משום בל תקטירו כולו ומשום בל תקטירו מקצתו. אביי אמר: אין לוקים על לאו שבכללות (אלא לוקה אחת. רש"י ותוס' עפ"י הגמרא). והשיבו על אביי מהברייתא.

א. כן הגירסה לפנינו [ויש גורסים 'רבה' במקום 'רבא']. ואילו הרמב"ם החליף הגירסה ופסק שאין לוקין אלא אחד, כרבא (איסורי מזבח א, ד ובכס"מ; ספר המצוות ל"ת צד). ודעת הרמב"ן (בהשגות לסהמ"צ סוף שרש ט) והרשב"א (בתשובה קמא) שהלכה שלוקין משום כולו ומשום מקצתו.  
ב. כתב בספר מקדש דוד (קדשים ה, ב) שלדברי רבי עקיבא (בזבחים פד.) שבעלי מומין שעלו על המזבח לא ירדו, צריך לדחוק שאין חייב משום הקטרת בעלי מומין אלא כשזרק מהרצפה על המזבח, אבל אם העלה דרך הכבש, הלא מיד כשהגיע לכבש קלטו המזבח ושעון הקטרה, ושוב א"א לחייבו על ההקטרה, ועל ההעלאה לכבש א"א לחייבו משום בל תקטירו שאין זו בגדר 'הקטרה'.

מבואר בגמרא (בל"א) שאזהרת בעל מום קיימת אף בבמת יחיד (וערש"י ורש"י זבחים קכ. מקדש דוד קדשים כ, ג. וע"ע בכורות יד:), וכן בקדשי נכרים (וע' מנחת חינוך רצב שדייק מלשון הרמב"ם שעובר בזה בכל הלאוין שיש בשל ישראל).

ב. רבא אמר שהמקדיש בעל מום לדמי נסכים לוקה משום ביזוי קדשים שהניח התמימים והקדיש בעלי מומים. וכן הביאו לסייע מהברייתא ופרשו שנחלקו בזה התנאים; לתנא קמא לוקה, בין בנדר בין בנדבה (נדבה... ולנדר לא ירצה), ולרבי אין לוקה אלא בהרצאת גופו, כלומר שהקדיש לגופו להיקרב (אבל הקדיש לדמים, לעולה או לנסכים – אינו לוקה לדעתו. עפ"י שטמ"ק אות לו. וע' חו"ב).

כמו כן המקדיש בהמה טמאה או נקבה לעולה – לוקה כמקדיש בעלי מומין, הגם שהקדישה לדמיה (תוס'). ויש שהקשו על מקור חידוש זה (ע' רש"י; יהגה האריה; חדושים ובאורים להלן יט: וע"ע גלינות קה"י כ.).

ולבדק הבית מביאים בעל מום (ושור ושה שרוע וקלוט נדבה תעשה אתו ולנדר...).

דין המתפס תמימים לבדק הבית – לעיל ה-ו.

## דף ז

ט. האם הכהנים ממירים בחטאת ובאשם ובבכור? האם הבעלים ממירים בהם?

אין הכהנים ממירים אלא בשלהם (– בקרבנות שהפריש הכהן לעצמו, או בבכור שנולד לו. רש"י, רמב"ם), אבל לא בחטאת ולא באשם. בבכור [בחוצה לארץ, שאינו עומד להקרבה. ה:] נחלקו תנאים; לדעת רבי עקיבא (ורבי אלעזר ברבי שמעון בברייתא ה:) אינם ממירים, כחטאת וכאשם (והיה הוא ותמורתו יהיה קדש, היכן קדושה חלה עליו – בבית בעלים, אף תמורה בבית בעלים). ולדעת רבי יוחנן בן גוריון (וכן ת"ק בברייתא) ממירים מפני שהכהנים זוכים בו בחייו.

לדברי רב נחמן שבכור בזמן הבית אין בו זכיה לכהנים עד הקרבתו, פרשו בגמרא (ה:) שלא נחלקו התנאים אלא בבכור בחוצה לארץ שאינו עומד להקרבה [אף על פי שאם בא ייקרב לדעת רבי שמעון], אבל בארץ לדברי הכל אין הכהנים ממירים.